

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 91(07)

Топузов О. М.

доктор пед. наук, професор,
Інститут педагогіки НАПН України

Назаренко Т. Г.

кандидат пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

У статті досліджується проблема теоретико-методичних засад навчання географії в профільній школі. Аналізується структура змісту освіти. Розкривається аналіз та висновки моніторингу з педагогічного експерименту з виявленням рівнів навченості географії у школярів.

Ключові слова: структура змісту освіти, профільне навчання географії, курси за вибором, теоретико-методичні засади, педагогічний експеримент

В статье исследуется проблема теоретико-методических основ обучения географии в профильной школе. Анализируется структура содержания образования. Раскрывается анализ и выводы мониторинга педагогического эксперимента по выявлению уровня географических знаний старшеклассников.

Ключевые слова: структура содержания образования, профильное обучение географии, курсы по выбору, теоретико-методические основы, педагогический эксперимент.

The article studies the issue of theoretical and methodical basis of geography teaching in the profile school. Educational content's structure is analysed. The analyse and monitoring conclusions on pedagogical experiment to find out the level geographical knowledge of high school students are being revealed.

Keywords: Educational content's structure, profile geography teaching, elective courses, theoretical and methodical basis, pedagogical experiment.

За нормативними документами, профільна школа передбачає практичну спрямованість освіти, подолання варіативності знань від реального життя, посилення прикладного аспекту знань, вміння застосовувати набуті знання на практиці [3, 4]. Проте неодноразові моніторинги знань засвідчують, що на практиці значній частині учнів нема чого застосовувати [1]. Причина цього не лише в недосконалих технологіях навчання, низькому, на жаль, фаховому рівні вчителів, лінощах учнів, а насамперед у структурній побудові змісту навчання.

З теоретико-наукових позицій зміст повинен мати три рівноправні складники, спробуємо передати це за допомогою схеми:

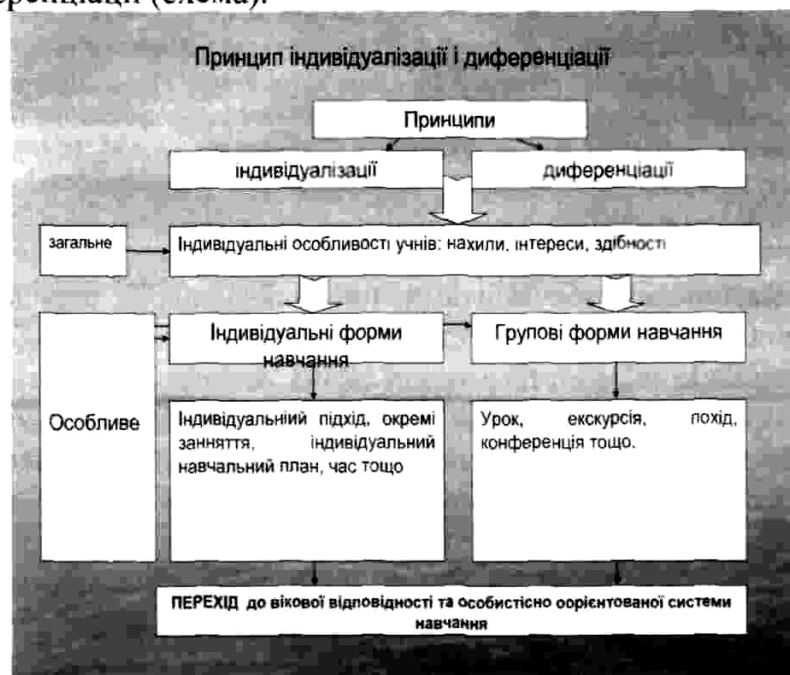

Цілісність змісту досягається лише за динамічного балансу всіх складових цієї тріади. Профілізація дає позитивні результати тільки в єдності з профорієнтаційною роботою і можлива у поєднанні з фундаментальністю знань.

Структурування змісту освіти на сьогоднішній день ускладнюється за великий надлишок інформації, значну кількість застарілих відомостей, невідповідність системи профільної освіти сучасним вимогам.

Вирішення завдання щодо переходу української освіти на профільне навчання має здійснюватися у процесі освітньо-навчальної тріади: від пропедевтики, допрофільної підготовки і власно профільного навчання [7]. Зрозуміло, що для роботи за цими трьома етапами, червоною ниткою має проходити робота шкільного психолога, коли на початковому етапі навчання він діагностує ухили школярів.

Як відомо профільне навчання базується на принципах індивідуалізації і диференціації (схема).

Що ж являє собою профільне навчання географії? Профільне навчання географії – це організація диференційованого навчання, що передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених географічних предметів. Навчальний предмет «Географія» вміщує у своєму змісті понад 100 наукових дисциплін, що утворюють сучасну географічну науку: фізика (знання про природу фізичних явищ: дощ, землетруси тощо), хімія (знання про хімічне вивітрювання, засолення ґрунтів тощо), екологія (знання про навколишнє середовище і його закони існування тощо), біологія (ботаніка, зоологія – географія розташування певних видів рослин, тварин, ґрунтів тощо), картографія (знання про укладання різноманітних карт від топографічних до географічних), відповідно геометрія, креслення, астрономія – розташування планет і небесних тіл, знання законів історії та суспільствознавства – як утворювались держави, їх політичний устрій та форми правління історія – і це тільки невеликий перелік дисциплін. Отже географія цілком інтегрована наука, яка потребує всебічності знань [2, 5].

При будь-якій формі організації профільного навчання зміст освіти формується на засадах державних освітніх стандартів із різних типів навчальних курсів (схема):

Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти, кадрових, матеріально технічних, інформаційних ресурсів навчальних закладів освіти, соціальної і виробничої структури регіону, де впроваджений профіль (в нашому випадку географічний чи економічний) впливатимете на перспективи здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнів [4, 8].

Так, за сучасних умов зростає необхідність у проведенні геологорозвідувальних робіт у виявленні нових родовищ корисних копалин, особливо нафтових та газових. Тому пізнавальним предметом не тільки для географічного, а й для технологічного та економічного профілів, особливо у гірничодобувних районах (Донбас, Карпати, Крим) стає геологія. Це означає, що певна кількість шкіл буде зацікавлена у профільному вивченні курсів за вибором геологічного спрямування, що дасть змогу значній частині школярів обрати професію, яка буде пов'язана з цією галуззю (ге-

олог, технолог, економіст шахти тощо), а в західних районах країни варто вивчати географію через курси за вибором лісогосподарського, лісозаготівельного спрямування і учні обиратимуть майбутню професію пов'язану з цією галуззю.

Таким чином, учні, навчаючись в певному профілі спрямовують свої бажання на майбутню професію, тобто учень має бути занурений в предмет, а всі шкільні дисципліни вивчатимуться з географічною спрямованістю й стають географоцентричні, і тоді учні, що закінчують географічний профіль, одержують початкову географічну освіту з отриманням певних спеціальностей і можуть брати участь у геологічних експедиціях або створювати погодні прогнози тощо [5].

З урахуванням ситуації, що реально складається, нами пропонуються такі 4 етапи переходу на профільне навчання географії (схема):

Тобто на першому етапі створюється освітній простір для самовизначення учнів основної школи. На другому етапі організується допрофільна підготовка через запровадження курсів за вибором, предметних факультативів, профорієнтаційної роботи, створюється «банк навчальних програм» до курсів за вибором. На третьому етапі забезпечується майбутній вибір учнів профілю навчання і відпрацьовується процедура вступу до профільного класу, в нашому випадку географічного. На четвертому етапі будується зміст профільної підготовки через курси за вибором, інформаційно-діагностичну, профконсультаційну та профорієнтаційну роботи.

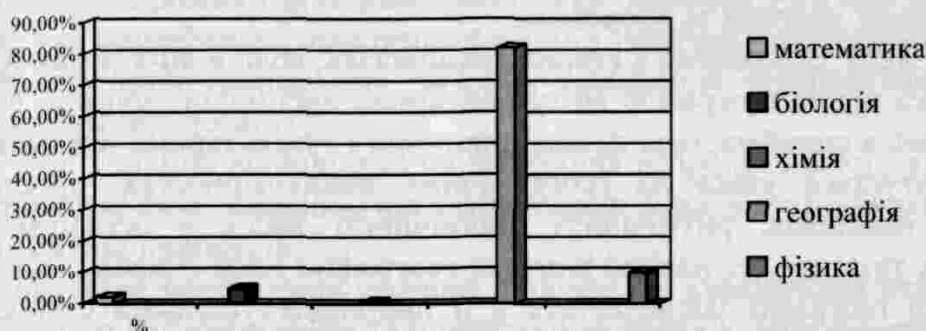
Але вивчення шкільної практики з проблеми організації профільного навчання дало можливість нам встановити, що вибір профілю навчання відбувається не завжди за бажанням учнів та навіть їх батьків.

Яким же чином посилити мотивацію до навчання географії і провести відповідну методичну роботу за етапами для того, щоб учні обирали саме цей профіль навчання чи курс за вибором, який би посилив їх мотивацію до навчання?

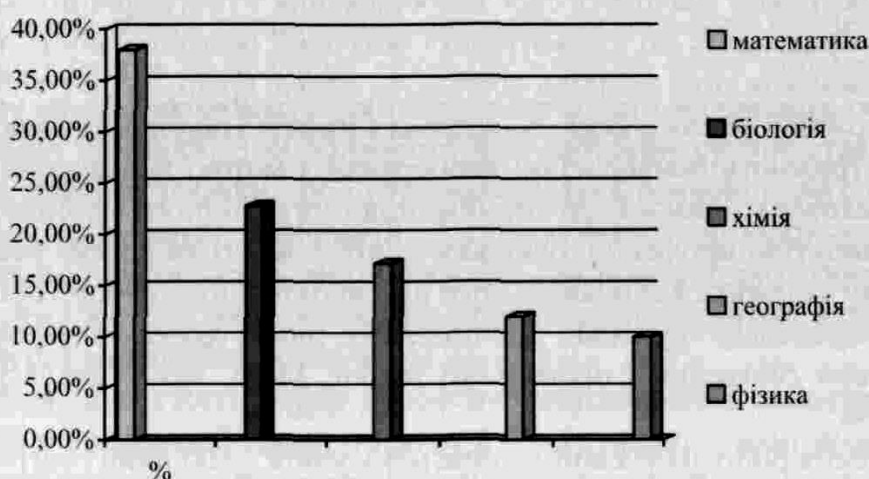
З метою виявлення чинників, що впливають на рівень позитивного ставлення учнів до предметів природничо-математичного циклу ми провели анкетування серед 273 учнів різних шкіл Київської області та АР Криму.

у ході якого запропонували їм оцінити за 5-бальною шкалою рівень зацікавленості та складності цих предметів, їх зв'язку з життям, значення в розвитку суспільства та в житті кожної людини.

Опитування показало, що учні вважають географію найцікавішим предметом, вона серед інших шкільних предметів природничо-математичних дисциплін опинилась на першому місці. 82 % учнів надали перевагу географії (діаграма).

Тобто принаймі 70–75 % мали б обрати географічний профіль навчання. Але при визначенні профілю тільки 12 % з цих же опитуваних обрали б географічний профіль. (діаграма)

В чому ж причина такого парадоксу? Висновки напрашуються самі:

- відсутність у ряді навчальних закладів системи допрофільної підготовки з географії, яка передбачала б систему заходів спрямованих на комплексне психолого-педагогічне діагностування школярів, налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профконсультаційної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів і якостей школярів для створення однорідних за підготовленістю та інтересами мікроколективів (класів, груп);

- відсутність чіткої системи у підготовці вчителя з профільного навчання географії. Аналіз анкетування переконує 78 % опитаних вчителів в різних регіонах України не готові до викладання географії в профільної

школи, через різні причини, найбільш з яких: потреба у додаткової психологічної і фахової підготовки, фінансове стимулювання, матеріально-технічне забезпечення кабінетів;

– відсутність в учнів чіткого уявлення про сфери діяльності, що потребують географічних знань. Старшокласники не змогли назвати професії для котрих географічні знання є професійними, серед найбільш відомих зазначалось лише власно географ, геолог, гід, екскурсовод, оператор туристичної фірми, льотчик та космонавт.

На жаль затримання в старих технологіях, коли в 40-х роках ХХ століття хтось відніс географію до гуманітарних дисциплін, привело до того, що географія сприймається як мандрівничий і гуманітарний предмет, коли не акцентується увага на географічних закономірностях, просторово-часових наслідках, ритмічності, циклічності тощо, а останнім часом з'явилась теза про те, навіщо вивчати географію коли є візник. Насправді специфіка географії заключається в її природно-суспільної сутності. Де географія інтегрує природні та суспільні елементи наукових знань. Сучасна географія є цілісною системою тріади: «природа (навколишнє середовище) – людина (суспільство) – господарство (економіка)».

Люди користуються певними абстракціями, і якщо ми уважно придивимось, ці абстракції знаходять своє відображення у географічних науках, а їх незнання призводять до елементарної життєвої безграмотності, коли на високих державних постах люди плутають назви країн, їх розташування, роздають державні землі в яких знаходяться нафтові родовища тощо.

Зараз тривають психологічні експертизи з метою визначення психологічної і фахової готовності до сприймання географічного матеріалу, орієнтири на майбутню професію, оскільки успіх у житті та власна реалізація багато в чому залежить від правильного або відповідного вибору професії.

Нами проведені ґрунтовні дослідження, щодо теоретико-методичних засад навчання географії в профільній школі. Мета, яка ставилась перед моніторингом:

- вивчення рівня навчальних досягнень учнів з шкільної географії;
- аналіз якісного складу вчителів та їх фахової підготовки;
- аналіз якості шкільних підручників з географії.

Після моніторингу нами отримані такі пропозиції вчителів географії щодо поліпшення якості географічної освіти:

- посилити практичну спрямованість шкільного курсу географії;
- створити навчально-методичний комплект до предмету;
- забезпечити обов'язкове вивчення пропедевтичного курсу «Географія рідного краю», який проіснував 15 років і був несамовито забутий;
- сприяти зміцненню та розвитку матеріально-технічної бази кабінетів географії відповідно до вимог діючих програм з географії;

- створити віртуальне методичне об'єднання вчителів географії з метою отримання географічної інформації, оновленої статистики, методичних матеріалів.

Після пропозицій вчителів, нами зроблені такі висновки щодо засадничих ідей навчання географії в профільній школи:

- учні, в основному, мають достатній та середній рівень навчальних досягнень з географії;

- низький рівень навчальних досягнень показали учні при виконанні завдань, які потребували практичних умінь і навичок (спостереження, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, вирішення географічних задач, участь у наукових дебатах);

- учні успішно відповідали на запитання репродуктивного характеру, але складними були завдання, що потребували аналізу та порівняння географічних явищ і процесів;

- потребує поліпшення система підвищення кваліфікації вчителів географії, матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення викладання шкільних географічних курсів.

У висновках напрошується ще одна теза: перш ніж затверджувати навчальні програми, підручники, слід проводити ґрунтовний педагогічний експеримент, в результаті якого відповідні засоби навчання будуть наближені до адекватного сприйняття учасників навчального процесу. Проте на жаль зміст освіти на кожному етапі суспільного буття залежить від рівня розвитку науки і економіки. Тобто на зміст освіти впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. З об'єктивних це – потреби суспільства у розвитку людини, науки й техніки, що супроводжуються появою нових ідей, теорій, докорінними змінами технологій. З суб'єктивних чинників – це політика панівних сил суспільства, методологічні погляди авторитетних на сьогоднішній день вчених, яких не можна критикувати, затримка в старих технологіях через корупційні схеми тощо.

Мета, яка стоїть перед теоретико-методичними засадами навчання географії в профільній школі полягає в інтегруванні гуманітарних, соціальних, природничих знань, які необхідні під час формування таких умінь і навичок, що стануть в пригоді випускникові протягом подальшого життя, сприятимуть становленню політичної культури учнів, економічного і екологічного мислення, створенню гармонії в стосунках між природою, суспільством і розвитком економіки.

Література

1. Галузева програма впровадження профільного навчання // Інформаційний збірник МОН України.-2008.-№ 16-17. – 16 с.
2. Гончаренко С. У. Методологические и теоретические основы формирования у учащихся средней школы естественнонаучной картины мира: дис.... док-ра пед. наук в форме науч. докл. / Семен Устинович Гончаренко. – К., 1989. – 56 с.

3. Концепція географічної освіти в профільній школі / Концепцію уклали О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко, О. П. Кравчук та ін. // Географія та основи економіки в шк. – 2009. – № 7-8. – С. 15-17.
4. Навчальна програма для 10-11 класів в загальноосвітніх навчальних закладах. Профільний рівень // Географія та основи економіки в школі. – 2010 – № 9 С. 6-18.
5. Назаренко Т. Г. Зміст і структура методики навчання географії в профільній школі. // Географія та основи економіки в школі, 2008. – № 7-8 С.18.
6. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование / Пидкасистый П. И. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.
7. Профільне навчання: теорія і практика /За ред. канд. пед. наук Липової Л. А. – К.: ВВП «Компас», 2007. – 192 с.
8. Топузов О. М. Профільне навчання: проблеми формування змісту курсів за вибором та організація навчальної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах / О. М. Топузов //Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць /Редкол. – К.: Педагогічна думка, 2008. Вип. 8. – 544 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2011 р.

УДК 378.147

Бондар Л. А.

*кандидат філологічних наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет*

АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ І ПЕДАГОГІЦІ

У статті зроблено історико-педагогічний аналіз становлення проблеми самостійної навчальної діяльності в українській школі і педагогіці, розглянуто методологічні проблеми щодо організації самостійної роботи.

Ключові слова: навчальна діяльність, самостійна робота, самостійність, педагогіка, історія, творчість.

В статье сделан историко-педагогический анализ становления проблемы самостоятельной учебной деятельности в украинской школе и педагогике, рассмотрены методологические проблемы относительно организации самостоятельной работы.

Ключевые слова: учебная деятельность, самостоятельная работа, самостоятельность, педагогика, история, творчество.

The historical and pedagogical analysis of becoming the problem of independent educational activity at Ukrainian school and pedagogics is done in this article. The methodological problems of organization of independent work are considered here.

Keywords: educational activity, independent work, independence, pedagogics, history, creation.

Вступ. Вітчизняна педагогіка визнає ідеї народності, гармонійного розвитку особистості, підготовки учнів та студентів до практичної діяльності та самостійного, плідного життя. Протягом багатьох років український народ займався встановленням системи цінностей, у ланцю-